

Penkiolika nuostabių metų „Draugo“ vyr. redaktorės pareigose

Danutė Bindokienė

Netikėtas pasiūlymas

Didysis šeštadienis, 1992 m. Aplink virtuvės stalą susitelkę sūnūs, marčios, anūkai – visi labai atidžiai karštu vašku ant kiaušinių brūkšniuoja įvairius raštus, po to juos panardina į dažus. Tai nekeičiama mūsų šeimos tradicija – kiekvieną Didįjį šeštadienį visi susirenka marginti velykaičių. Linksmus margintojų pokalbius pertraukia telefono skambutis. Atsiliepiu. Ragelyje išgirstu Marijos Remienės balsą. Nors ją pažįstu, bet ne tiek, kad bendrautume telefonu ir dar prieš pat Velykas, tad laikiu, ką pasakys.

Po trumpos įžangos ji pagaliau atskleidė skambinimo priežastį: ar aš nenorėčiau dirbti „Draugo“ redakcijoje? Galbūt net vyriausia redaktore?

Pasiūlymas buvo toks netikėtas, kad nežinojau, ką atsakyti.

– Apie tai reikėtų plačiau pakalbėti, dabar negaliu, nes namai pilni svečių, marginame margučius... O ką į tai kun. Garšva? Aš be jo sutikimo jokia būdu tų pareigų neapsiimčiau.

– Aš paskambinsiu patogesniu laiku, bet pagalvok, per greitai nesakyk ne.

Skambintoja atsisveikino, palinkėjusi gražių margučių ir linksmų Velykų, o aš apie tą keistą skambutį niekam nesakiau.

Su darbu „Draugo“ redakcijoje jau buvau neblogai susipažinusi, nes, pradedant maždaug 1972 metais, vasaromis ne kartą pavaduodavau atostogaujančius redaktorius ir korektorius. Tuometinis vyr. redaktorius kun. Pranas Garšva dažnai pas mano tėvus lankydavosi su kun. Pranu Braziu, kai tas atvykdavo pavišėti iš Argentinos. Abu jie buvo marijonai, mokslo draugai, geri bičiuliai (vėliau kun. Brazys tapo vyskupu užsienio lietuvių sielovadai; jis buvo artimas mūsų giminaitis, tikras tėtės pusbrolis). Prireikus redakcijai talkos, kun. Pr. Garšva kviesdavosi mane. Buvo įdomu dirbti ir bendrauti su tuometiniais redaktoriais – Kaziu Bradūnu, Aloyzu Baronu, Česlovu Grincevičium, Bronium Kvikliu... O gal būtų įdomu ir dabar? Gal verta pamėginti?

Kelias dienas iš galvos neišėjo priešvėlykinis telefono skambutis, tačiau daugiau nieko negirdėjau. Tuo metu redagavau „Ateities“ žurnalą, kurį spausdindavo „Draugo“ spaustuvė, o maketuodavo Jonas Kuprys. Žurnalo reikalais dažnai tekdavo lankytis „Drauge“, tad užsukdavau ir į antrąjį aukštą pasikalbėti

su kun. Garšva bei kitais redaktoriais.

Eilinį kartą nuvykus manęs laukė nelabai maloni staigmena. Vos tik kun. Garšva pamatė lipant laiptais į viršų, pamojo užėti į jo kabinetą.

Jis atrodė susinervinęs ir net nepasisveikinęs pradėjo šaukti:

– Manai, kad aš nieko nežinau? Manai, nežinau, kad tau Remienė skambino ir siūlė užimti mano vietą?

Stovėjau be žado ir nežinojau, ką sakyti.

– Jeigu žinote, kad skambino, tai turite žinoti, ką aš jai atsakiau: kol pats kun. Garšva manęs nepakvies į redakciją, jokių būdu nesutiksiu joje dirbti! – pagaliau susigriebiau atsakyti.

Kun. Garšva šiek tiek atlyžo, pakvietė sėstis ir pats atsistojo į savo kėdę, iš kurios (ar kitos panašios) seniausiam pasaulyje, be sustojimo leidžiamam lietuviškam laikraščiu vadovavo jau 36 metus. Žinojau, kad jis kurį laiką yra sunkios ir skausmingos ligos kamuojamas, tačiau dabar nusišypsojo ir tarė:

– Kol kas aš niekur iš čia nesiruošiu trauktis. Jeigu pakeisiu nuomonę, tau pasakysiu...

Praėjus porai savaitių kun. Garšva paskambino į namus:

– Kai būsi „Drauge“, užsuk pas mane, pasikalbėsime.

Užėjau. Nors buvo karšta diena, o redakcija nevėsinama, jis po švarku dėvėjo berankovį megztinuką, langas buvo uždarytas. Tylėjau ir žiūrėjau į taip gerai pažįstamą ir dabar pasikeitusį žmogų: veidas vagotas metų ir rūpesčių žymėmis, tamsiais rėmais akiniai, gelsvai žili plaukai, jaukia bangele sugulę ant galvos, šiek tiek gunktelėjęs (tai nuo nuolatinio sėdėjimo prie rašomojo stalo, kartą išsitarė). Šį kartą pasitiko draugiškai, pakvietė sėstis.

– Kada gali pradėti dirbti? – be jokių įžangų pagaliau paklausė.

– Birželio 22 d., – net nepagalvojusi atsakiau.

– Kodėl 22?

– Tą dieną turiu į spaustuotę atiduoti Tautinių šokių šventės leidinį, kurį redaguoju.

– Gerai, pasimatysime birželio 22 d., – pasakė ir nusisuko, o aš tyliai atsisveikinau ir išėjau iš kabineto.

Darbo pradžia

Kaip pasakyta, birželio 22-osios rytą, važiuodama į darbą, karštai meldžiausi, kad Dievas, o ypač mano ypatingoji Globėja Šv. Dvasia, laimingų sprendimą priimant šias atsakingas ir sunkias pareigas. Prisistačiau į redakciją jau ne

kaip viešnia, o darbininkė. Nežinojau, kas manęs laukia, ko tikėtis, kokį darbą paskirs, bet tai nebuvo labai svarbu.

– Susirask tuščią kambarį, o po to ateik, duosiu darbo, – paliepė mano naujasis viršininkas.

Perėjau į didžiąją redakcijos salę ir pasidairiau aplinkui. Viduryje didžiulis, sunkus, tamsios spalvos stalas su keliomis kėdėmis aplink; pasieniais metalinės lentynos, ant kurių sudėti, į juodus viršelius įrišti „Draugo“ numeriai nuo pat pirmųjų. Abi salės pusės padalintos į atskirus kabinetus, kuriuose buvo įsikūrę redaktoriai ir kiti redakcijos darbuotojai.

Visi kambariai atrodė užimti, visur virė darbas. Pagaliau įslinkau į patį tuščiausią šalia maketavimo stalų. Pasikabinau striukę, surikiavau raudonus pieštukus (juk tai svarbiausias redaktoriaus įrankis!) ant rašomojo stalo, pasėdėjau valandėlę, pagaliau vėl nuėjau pas vyr. redaktorių.

– Tai jau įsikūrei? Gerai. Perskaityk tuos straipsnius ir ištaisyk klaidas. Nebijok, kad jie „didelių raševų“ pavardėmis pažymėti. Jeigu ir pats Dievas atsiųstų straipsnį, redaktorius turi teisę jį taisyti, spausdinti ar numesti į šiukšlių dėžę...

Atlikau pavestą darbą. Kun. Garšva permetė akimis, palingavo galva ir priėmė be pataisų.

– Eik pavalgyti priešpiečių, tuomet laužysime laikraštį, tai matysi, kaip tas darbas atliekamas. O kuriame kambaryje tu sėdi?

Pasakiau. Vyr. redaktorius nustebo:

– Tai beveik sandėliukas, jame tau ne vieta!

– O kur mano vieta? – paklausiau.

– Eime, parodysiu.

Nusekiau jį iki kambario durų kairėje redakcijos salės pusėje. Rašomasis stalas buvo apkrautas popieriais, spintelės – knygomis ir kitais asmeniškais daiktais.

– Tai kad čia užimta, – tariau.

– Užimta! Jau seniai sakiau, kad jis turi kambarį ištuštinti! – vėl įsitarščiau vyr. redaktorius, pradėjo rinkti popierius nuo stalo ir sviesti tiesiai pro duris.

Man buvo labai nepatogu, nes iš savo kabinetų galvas iškišo kiti darbuotojai: redaktorės Irena Regienė, Aldona Zailskaitė,

▲ Su vienu seniausių (ir amžiumi, ir bendradarbiavimo trukme) „Draugo“ bendradarbių Ignu Medziuku. 1995 m.

Aušrelė Liulevičienė, korektorė Agnė Kižienė, maketuotoja Donata Karužienė... Netrukus atėjo administratorius Vytautas Radžius ir pradėjo skubiai kraustyti daiktus iš kambario, rinkti išbarstytus popierius. Pasirodo, kad tai anksčiau buvo jo – pirmojo puslapio redaktoriaus – kabinetas. Kai V. Radžius perėmė administratoriaus pareigas, o A. Zailskaitė – pirmąjį puslapį, kambarys liko laisvas, tik ankstesnis jo savininkas vis neprisiruošė išsinešti savo mantos.

Taip nuotykingai prasidėjo mano darbas „Draugo“ redakcijoje, trukęs net 15 m. Tuo metu dar nežinojau, kokios bus mano tikrosios pareigos, o kun. Garšva nesirengė paaiškinti. Retkarčiais reikėdavo atsiliepti telefonu, taisyti rankraščius, atidžiai stebėti, kaip redaktorius savo balta virvele didžiuliam popieriaus lape išmatuodavo vietą straipsniui, pagal tuos išmatavimus parinkdavo ant sienos kabančią ilgą, raidėmis primargintą juostą, vikriai, įgudusiomis rankomis nukirpdavo reikiamą ilgį ir užklodavo ant popieriaus lapo. Kai visas lapas būdavo uždengtas straipsniais ir atitinkamomis nuotraukomis, darbą perimdavo maketuotoja, juostas su straipsniais perbraukdavo karštu vašku ir priklijuodavo prie popieriaus. Po to dar kartą buvo skaitomos korektūros (išskyrus vedamųjų – juos skaitydavo pats vyr. redaktorius), ir paruošti lapai nunešami apačion – spaustuvėn.

Tai, mano nuomone, buvo pati įdomiausia „Draugo“ paruošimo dalis. Kuomet iš redakcijos atnešti puslapiai jau būdavo nufotografuoti, paruošti spausdinimui ir „įverti“ į didžiąsias stakles, pradėdavo suktis milžiniški popieriaus ritiniai bei daugybė ratų-ratelių, ir staiga kitame tų staklių gale iškrisdavo gražiai sulankstytas, šviežias šviežutėlis dienraštis! Šis „Draugo“ spausdinimo „stebuklas“ visuomet palikdavo didžiulį įspūdį, nors per 15 metų jį teko matyti daugybę kartų...

Kiekvieną rytą keldavaus anksti, atvykdavau į redakciją kone pirmoji (tai buvo geras įprotis, nes, esant vyr. redaktore, man visuomet ši pareiga tekdavo). Vyr. redaktorius ateidavo apie 8:30, pereidavo per salę, stabtelėdamas ties kiekvienu kabinetu, sustojęs tarpduryje pasisveikindavo, persimesdavo keliais žodžiais su redaktorėmis ir lėtai nužingsniuodavo į savo „landynę“. Mano darbai nesikeitė. Darėsi vienoda ir net nuobodu. Pradėjau galvoti, kad padariau klaidą, kad toks darbas – ne man. Taip vieną rytą į savo kabinetą pasišaukė kun. Garšva. Jis atrodė rimtas ir tarytum suvargęs, pasenęs. Mostelėjo sėstis. Atsargiai prisėdau ant oranžinio triviečio suolo.

– Ar žinai, kokiam darbui esi pakviesta? – tiesmukiškai, kaip visuomet, paklausė.

– Tiesą pasakius, nežinau. Gal panašiai, kaip Regienė ar Zailskaitė?

▲ Dienraščio „Draugo“ puotoje 1995 m. sėdi iš kairės: Vytautas Bindokas, Alė Kėžėlienė, Danutė Bindokienė, LR generalinis garbės konsulas Vaclovas Kleiza ir Zita Šimutienė; (stovi) Leonardas Šimutis, jaunesnysis, ir „Draugo“ moderatorius kun. dr. Viktoras Rimšelis, MIC. Jono Tamulaičio nuotr.

– Tu turėsi perimti mano darbą. Matai, darosi sunku, nes liga progresuoja. Padirbsime abu iki kitų metų gegužės, tuomet aš oficialiai išėisiu į pensiją, o tu liksi vyriausia redaktore.

Gerai, kad sėdėjau, kai išgirdau tuos žodžius. Būčiau gal dribtelėjusi ant grindų... Nors apie vyr. redaktorės pareigas anuomet telefonu užsiminė M. Remienė, tačiau iki šiol tai buvo tik pasąmonėje užsilikusi mintis: jau buvau paliovusi tikėti, kad tokioms pareigoms pakviesta į redakciją.

– Kažin, ar sugebėsiu, – vos atgavusi žadą sumurmėjau.

– Žinau tavo sugebėjimus, tai nėra nei kalbos. Padirbėsime abu, pasimokysi. Sakau iš anksto, kad turėsi vieną kartą per savaitę parašyti vedamąjį. Ar galėsi?

– Turbūt galėsiu. Pamėginsiu...

To pasikalbėjimo metu nei sapnuote nesapnavau, kad reikės ne vieną ve-

▲ Redakcijos durys buvo visuomet atviros svečiams iš arti ir iš toli. Iš kairės: LR gen. garbės konsulas Chicagoje Vaclovas Kleiza, LR ambasadorius JAV ir Meksikai Stasys Sakalauskas, vyr. redaktorė Danutė Bindokienė, tėvų marijonų provincijolas kun. Donald Petraitis, MIC, Lietuvos užsienio reikalų ministras Algirdas Saudargas ir LR gen. konsulas Chicagoje Giedrius Apuokas. 2000 m. Ramūno Astrausko nuotr.

damąjį per savaitę parašyti, o penkis, ir tai kone kiekvieną metų dieną; ne iki gegužės mėnesio su kun. Garšva dirbti ir iš jo nuostabios, ilgametės patirties redaktoriavimo mokytis, o vos porą mėnesių būti kartu. Jis vis dažniau ir dažniau turėdavo važiuoti ligoninėn tyrimams bei gydymui, vis ilgiau negrįždavo į savo kabinetą, tad tekdavo perimti vyr. redaktoriaus darbą.

Žinia, kad aš iš esmės esu vyr. redaktorė, netrukus apskriejo visą pastatą. Kai kas stebėjosi, kai kas sveikino, o kai kas tą žinią priėmė su priekaištu, kad aš iš kėdės stumte išstumiū kun. Garšvą. Tik paaiškinus, kad jokiū būdu nesu ir nesutiksiu vadintis vyr. redaktore, kol jis gyvas, nuramino priekaištaujančius. Didžiausią pasikeitimą pastebėjau antrame aukšte. Kai atėjau dirbti į redakciją, kitos redaktorės buvo labai draugiškos, o po to – atvėso. Tiesa, jos buvo mandagios, malonios, paslaugios, bet be tos draugiškos šilumos: tarp jų ir manęs staiga išdygo aukšta siena, nors tikrai ne aš ją pastačiau...

Pirmasis „ultimatumas“

Nepaisant kun. Garšvos pažado kartu padirbėti iki kitų metų gegužės, viskas susiklostė kitaip: netrukus jo sveikata tiek pablogėjo, kad į redakciją nebeatidavo. Stengiausi suktis kaip išmanydama. „Draugą“ kasdien išleisti reikėjo, o medžiagos labai trūko (jau buvau suvokusi, kiek daug straipsnių ir straipsnelių reikia, kad visi puslapiai būtų užpildyti). Kai aplankydavau ligonį t. marijonų vienuolyno patalpose, visuomet su rūpesčiu klausdavau: kaip atrodo mano redagavimo darbas, ar gerai; jis tik šyptelėdavo ir ranka numodavo, palikdamas mane skęsti arba plaukti. Aš pasirinkau neskęsti.

Atsirado vienas kitas naujas bendradarbis, prašiau, raginau ir esamus dažniau rašyti, pati daug rašinėjau, net verčiau įdomesnius straipsnelius iš amerikietišku laikraščiu, tad pamažu, pamažu medžiagos gausėjo. Nors sklandė įvairūs gandai apie mano pareigas „Drauge“, bet nei skaitytojai, nei lietuviškoji visuomenė tikrų žinių neturėjo – oficialiai dar nebuvo paskelbta vyr. redaktore.

Ir šiandien esu dėkinga dr. Edmundui Ringui, kuris iš esmės pirmasis užsuko į redakciją „susipažinti“ ir paklausė, ar reikėtų straipsnių? Jis labai domėjosi Lietuvos ir apskritai Rytų Europos politika, skaitė ukrainiečių, rusų laikraščius, todėl galėdavo į tą politiką pažvelgti skirtingu žvilgsniu. Su džiaugsmu priėmiau pasiūlymą ir dr. Ringus dažnais straipsniais praturtindavo „Draugo“ puslapius.

Pirmąjį iššūkį metė dr. Jonas Adomavičius, kuris keletą metų iš eilės paruošdavo antradieninį skyrių apie sveikatą. Jis atsiuntė straipsnį, informuojantį vyrus apie prostatos vėžio pavojų ir kaip nuo jo apsisaugoti. Su straipsniu buvo atsiųstos ir iliustracijos... Jas pamačiusios mano redaktorės užprotestavo: „Draugas“ yra šeimos laikraštis ir tokie „paveiksliukai“ jame jokiū būdu nespausdintini! Straipsnį išspausdinau be iliustracijų...

Kai dr. Adomavičius gavo to antradienio dienraštį, tuoj griežtai pareikalavo straipsnį artimiausioje laidoje dar kartą išspausdinti pridėdant ir paveikslėlius. Jeigu to nepadarysiu, jis atsisakys toliau bendradarbiauti, o tuomet „Draugas“ nustos gausybės skaitytojų, kurie kaip tik dėl to sveikatos skyriaus laikraštį prenumeruoja! (Kiek kartų per 15 metų tokių „ultimatumų“ teko girdėti iš bendradarbių, kurie norėjo ne tik straipsnius rašyti, bet ir redaktoriaus darbą atlikti.)

Nubėgau pas kun. Garšvą, papasakojau, kas atsitiko, ir klausiau, ką daryti? Jis ramiai paklausė:

- Ar manai, kad tie paveiksliukai tinka spausdinti?
- Ne!

▲ Su mielu svečiu iš Lietuvos prof. Vytautu Landsbergiu Marija Remienė (kairėje) ir vyr. redaktorė Danutė Bindokienė

– Tai ir nespausdink! Tu esi redaktorė, o ne dr. Adomavičius ar kas kitas. Tai visuomet atsimink. Jeigu išeis, tegul eina, surask kitą išeitį...

Parašiau laiškėlį dr. Adomavičiui, atsiprašiau, paaiškinau, dėl ko nusprendžiau taip, o ne kitaip. Jis atsakė dar griežčiau: „Jeigu bent vienas lietuvis vyras gaus prostatos vėžį ir mirs, Tamsta degsi pragare, nes būsi dėl to kalta!“

Kaip žadėjo, taip ir padarė – daugiau straipsnių į „Draugą“ dr. Adomavičius nerašė. Kadangi sveikatos puslapis buvo populiarus, reikėjo ieškoti tos kitos išeities. Kreipiausi į visą būrį pažįstamų lietuvių gydytojų, prašiau, kad retkarčiais rašytų ir netrukus atsirado pakankamai bendradarbių. Ar daug skaitytojų „Draugas“ neteko dėl dr. Adomavičiaus išėjimo? Kai administracijoje pasitikrinau, nustebau – pasirodo, kad tik vieno, ir tai buvo pats dr. Adomavičius. Tačiau jis „Draugą“ vis tiek skaitė, nes tame pačiame pastate buvo dar keli prenumeratoriai.

Prėjus porai metų dr. Adomavičius pats pasisiūlė bendradarbiauti, jeigu aš sutikčiau. Žinoma, sutikau. Jis ne tik buvo pakeitęs nuomonę apie mano – kaip moters – „sugebėjimus redaktoriauti“, bet man dovanotame penktame savo knygos „Kvieslys sveikaton“ tome taip įrašė: „Išskirtinoji Danute Brazyte

Bindokiene. Esi lietuviško lauko Ramunė, kupina Dvasinio Nektaro, kuris kilnina asmenybes visų mūsų iš kairės ir dešinės! Džiaugsmas, kad Tokia esi! Ačiū Visagaliui už tokią malonę!” (2001 m. sausio 1 d., Čikaga.)

Kieta vyr. redaktorės kėdė

Ilgametį „Draugo“ redaktorių ir kartu moderatorių kun. Praną Garšvą Viešpats pas save pasišaukė 1993 m. sausio 24 d. Tą patį vakarą „Draugo“ redakcijos patalpose įvyko leidėjų – Lietuvių katalikų spaudos draugijos direktorių tarybos – posėdis ir buvau oficialiai patvirtinta vyriausia „Draugo“ redaktore. Kadangi iš esmės „Draugas“ priklausė t. marijonams (jie Direktorių taryboje sudarė daugumą), moderatoriumi paskirtas kun. Viktoras Rimšelis, MIC. Apsidžiaugiau gavusi tokį patarėją, nes kun. Rimšelis vienu metu net buvo vyr. redaktorius, labai rūpinosi visais – ne tik dvasiniais, bet ir finansiniais „Draugo“ reikalais, rašė puikius religinio turinio straipsnius, o kiek vėliau jo iniciatyva buvo įkurtas Draugo fondas, pasiryžęs sutelkti milijoną dolerių nuolat lėšų sto-kojančiam dienraščiui paremti.

Atėjo laikas išsikraustyti iš kambario, kuriame visus tuos mėnesius buvau prisiglaudusi. Kadangi lankytojų ir skambučių netrūko – daug kas norėjo su naująja vyr. redaktore susipažinti, daug įvairių naujų reikalų kasdien atsirasdavo, kitos redaktorės pradėjo nusiskusti, kad per daug triukšmo, kad joms trukdomas darbas...

Kun. Pranas Garšva turėjo „uždarą“ kabinetą netoli pagrindinių, į redakcijos antrąjį aukštą vedančių laiptų. Jo rašomasis stalas ir visi kiti „paviršiai“ buvo apkrauti straipsnių bei įvairių popierių šūsnimis (kai kur net iki lubų), stalčiai ir spintelės grūste prigrūstos įvairios medžiagos. Buvo kažkaip nedrąsu sklaidyti tuos popierius, didžiąją dalį be atodairos versti į šiukšlių dėžes, nes spausdinti jau nebetiko. Reikėjo dviejų savaičių, kol pagaliau kabinetas ištuštėjo – galėjau jį pavadinti savu. Neilgai trukus supratau, kaip greitai tie „popieriai“ gausėja – jeigu kasdien nebūčiau pasistengus visko peržiūrėti ir atrinkti netinkamus, mano rašomasis stalas būtų pasidengęs tokiu pat storu popierių sluoksniu.

Vos pradėjus dirbti paaiškėjo, kad redakcijoje trūksta pagrindinių „darbo įrankių“. Tiek kun. Garšva, tiek kitos redaktorės naudojo tik paprastas, labai senoviškas rašomasias mašinėles. Iš tiesų visame pastate nebuvo jokios elektrinės mašinėlės, tad visų pirma paprašiau, kad administratorius man tokią įtaisytų. Susidūriau su opozicija ir labai jau įprastu lietuviams: „bet visuomet taip buvo, visi apsiėjo su paprasta mašinėle, kam reikia keisti“. Po daugybės prašymų ir įtikinėjimų pagaliau buvo nupirkta elektrinė rašomoji mašinėle.

Tuo metu susilaukdavome ypač daug svečių iš Lietuvos: politikų, finansininkų, žurnalistų, menininkų ir eilinių žmonių. Visiems, atrodo, buvo įdomu pamatyti tą Amerikoje leidžiamą dienraštį ir, žinoma, jo redakciją. Pagrindiniai klausimai buvo tie patys: kaip jūs, gyvendami toli nuo Lietuvos, mokate kalbėti ir rašyti lietuviškai, tiesa, „senoviškai“, bet visgi lietuviškai? Kaip gali redakcija dirbti be kompiuterių, interneto, elektroninio pašto? Kaip gali trys žmonės kasdien išleisti laikraštį, kai Lietuvos redakcijose, net provincijų miesteliuose, dirba gausūs būriai žurnalistų, redaktorių ir kito personalo?

Į tokius klausimus buvo nelengva atsakyti, nors mes puikiai žinojome tikrąją priežastį: finansų stoka. Redaktoriai gaudavo minimalias algas, dirbome be galimybių gauti pensiją, be apdraudos. Didžioji dalis senųjų bendradarbių atsisakydavo net ir to menko honoraro, kurį mokėdavo „Draugas“ – jie žinojo sunkią lietuviškos spaudos padėtį. Problema kildavo, kai pradėjome ieškoti bendradarbių iš Lietuvos. Pirmas klausimas visuomet būdavo: kiek mokate honoraro? Daugeliui jis atrodė juokingai mažas, ir atsisakydavo bendradarbiauti. Visgi buvo ir kilnių išimčių.

Vieną dieną į mano kabinetą užėjo Jonas Žebrauskas – Lietuvoje buvęs miškininkas, mėgstąs parašyti viena ar kita tema, ypač korespondencijas iš lietuviškos veiklos Chicagoje. Tai buvo žilaūsis, ypač malonus, pagyvenęs, bet labai jaunos dvasios žmogus.

– Jums reikia kompiuterio, – tuoj pat pareiškė.

– Apsieiname ir be jo. Pasirodo, kad straipsnius galima ir žąsies plunksna rašyti, o rinkėjos vis tiek surenka ir į laikraštį patenka, – mėginau pajuokauti, nes jo žodžiai atskleidė nelabai malonią tiesą – mums redakcijoje daug ko trūko.

– Aš pirkau naują kompiuterį, tai galėčiau senąjį jums padovanoti, – ramiai dėstė svečias. – Tereikės tik prijungti ir galėsite naudoti, matysite, bus daug lengviau...

Netrukus ant mano rašomojo stalo atsidūrė nedidukas, paprastas kompiuteris. Pradžioje jis ne tik nepalengvino darbo, bet dar trukdė, kol perpratau visokias kompiuteriškas plonybes. O kai perpratau, pradėjau kaulyti, kad visai redakcijai kompiuterius įtaisyty. Praėjo metai ir kiti, kol prašymas buvo išpildytas. Darbas iš tiesų palengvėjo, ypač pirmojo puslapio redaktorei, nes žinias iš Lietuvos (ELTA ir kitas) galėjo gauti tą pačią dieną ir išspausdinti jau rytojaus laidoje.

„Draugas“ ar „Draugė“?

Kun. Pranas Garšva buvo prityręs redaktorius, daręs griežtus nutarimus,

kietai laikęsis savo įsitikinimų ir nuomonės. Jeigu jis kartą pasakė ne, vargiai kada tą nutarimą kas būtų galėjęs pakeisti. Jo vietą perėmus „neišbandytai“ redaktorei, ir dar moteriai, daugeliui, matyt, atrodė, kad dabar ją galima kreipti į bet kurią pusę, net panaudoti savo tikslams, tad porą trejetą metų teko tvirtai kulnais įsispirti į grindis ir nesitraukti nuo savo užsibrėžtų tikslų. Įsitikinę, kad vyr. redaktorė visgi turi „nugarkaulį“, šiek tiek atlyžo ir bent iš dalies paliko ramybėje. Kai kam pirmoji moteris vyr. redaktorė visoje „Draugo“ istorijoje buvo apskritai nepriimtina, pvz., prel. Ladas Tulaba, siūsdamas straipsnius iš Romos ar šiaip kuriuo reikalu, visuomet kreipdavosi į moderatorių kun. Viktorą Rimšeljį, MIC, liepdamas medžiagą perduoti „tai moteriškai“. Tačiau didžioji skaitytojų ir bendradarbių dalis pasikeitimą priėmė palyginti palankiai ir stengėsi bendradarbiauti, pasakyti gerą žodelį.

Perimdama šias pareigas Direktorių tarybai tiesiai šviesiai pasakiau, kad aš nesu kun. Garšva – nepaisant, kaip jį mėgau ir gerbiau, bet noriu pasilikti prie savojo aš, prie savų metodų ir nuomonių. Žinoma, „Draugo“ kryptis nesikeis ir negali keistis: bus griežtai laikomasi krikščioniškųjų, lietuviškųjų vertybių, bet bus ir pasikeitimų. Tolerantiškumo ir humaniškumo pavyzdžiu pasirinkau 41 metus ėjusį vyr. redaktoriaus pareigas Leonardą Šimutį, kuris neužsidarė vien „savame kieme“, buvo atlaidus kitaip manantiems, mokėjo su visais sugyventi, nors dažnai buvo puldinėtas, bet sugebėjo garbingai apsiginti.

Buvau tvirtai apsisprendusi, kad „Draugas“ turi būti „draugiškas“, t.y. turi tapti visų užsienio lietuvių dienraščiu, nepaisant, kuriai imigrantų „bangai“, kuriai politinei partijai ar organizacijai jie priklauso. Nors ir mažais žingsniais, visus 15 metų ėjau ta kryptimi ir, tikiu, ilgainiui kelionės tikslas buvo bent iš dalies pasiektas. Tačiau visų pirma reikėjo dairytis darbuotojų, kad galėčiau užpildyti atsiradusias redakcijoje spragas.

Į Amžinybę netikėtai iškeliavus korektorei Agnei Kižienei tas pareigas perėmė pedagogas, lituanistas Juozas Masilionis, bet neilgai. Laikinais korektūras skaitydavo Bronius Juodelis, bet, įkūrus Draugo fondą, jis tapo nepamainomu to fondo Direktorių tarybos pirmininku ir išdininku. Vėliau Teodora Krivickienė, Kazė Požarniukienė, Valerija Žadeikienė ir dar keli kiti asmenys. Kadangi valandiniai redakcijos darbuotojų atlyginimai buvo menki, norinčių kasdien 8 val. skaityti korektūras buvo sunku rasti. Pagaliau dirbti sutiko neseniai iš Lietuvos atvykusi Dalia Sokienė. Tai laikiau tikru laimėjimu, nes ji buvo uoli, sąžininga ir kruopšti darbuotoja, vėliau išmokusi rinkti ir net maketuoti. Į redakciją įsitraukiau dar vieną „trečiabangę“ – Daivą Guzelytę Švabienę. Metus kitus ji buvo siuntinėjama nuo vieno darbo prie kito, tačiau ilgainiui, pirmojo puslapio

redaktorei Aldonai Zailskaitei iš pareigų pasitraukus, Daiva tapo sėkminga to puslapio redaktore.

Netrukus lietuviškoje visuomenėje pradėjo krebždėti linksmi pasisakymai, kad „Draugas“ turėtų pakeisti pavadinimą ir tapti „Drauge“, mat jo redakcijoje nebeliko nei vieno vyro! Žinoma, niekas pavadinimo keisti net nemanė, bet iš tiesų visame antrame redakcijos aukšte dirbo vien moterys: kultūrinio priedo redaktorė Aušrelė Liulevičienė, paskutiniojo – „Aplink mus“, „Skautybės kelio“ ir net sporto puslapių redaktorė Irena Regienė, pirmojo puslapio – Daiva Guzelytė Švabienė, vyr. redaktorė – aš, korektorė D. Sokienė, maketuotoja – D. Karužienė, vėliau – Dalia Badarienė, Ina Stankevičienė; rinkėjos – Ona Gintautienė ir Gražina Makauskaitė. Bevertant senas „Draugo“ archyvo nuotraukas galima matyti, kad moterys į redakciją pateko tik besibaigiant XX a. Kai 1957 m. „Draugas“ persikėlė į naujas patalpas (4545 W. 63rd Street), nuotraukoje stovi išsirikiavę tik vyrai. Jų tarpe buvo daug kunigų ir brolių marijonų, dirbusių ir redakcijoje, ir administracijoje, ir spaustuviėje.

Redaktorių gretose ir toliau vyko pasikeitimai – vienoms išeinant, kitoms įsijungiant. Kurį laiką dirbo Eglė Paulikienė, Emilija Andrulytė, Vitalija Pulkienė Sereikis; ilgesnį laiką (iki šių dienų) – Laima Apanavičienė, bet ilgainiui vėl „įsigijome“ vieną vyrą, kai pirmojo puslapio redagavimą perėmė Vladas Krievickas. Kadangi „Draugo“ prenumeratos ir skelbimai (jų dienraštyje palyginti nedaug) toli gražu nepadengė leidybos išlaidų, buvo nuolat mažinamas darbuotojų skaičius, tad redaktorėms dažnai tekdavo pasidalinti darbais, vienoms kitas pavaduoti, ypač atostogų metu. Man paprastai tekdavo kitas atostogų išleisti, o jeigu likdavo laiko – pačiai atstogauti. To laiko, deja, dažniausiai nelikdavo, tad ir kaupėsi neišnaudotų atostogų dienos... Tik ketvertą vasarų pavyko – iš

▲ Draugo fondo direktorių tarybos pirmininkas ir kartu Draugo fondo išdininkas Bronius Juodelis su vyr. redaktore Danute Bindokiene

Lietuvos buvo iškviesta buvusi „Apžvalgos“ savaitraščio redaktorė, prityrusi žurnalistė Audronė Škiudaitė, kuri mane pavadavo.

Dar vienos pareigos

1998 m. birželio pabaigoje iš pareigų pasitraukė kultūrinio šeštadieninio priedo redaktorė Aušrelė Liulevičienė. Greitosiomis nebuvo įmanoma rasti jai pakaitalo, tad teko priedo redagavimą perimti man. Tikėjau, kad po atostogų (rugpjūčio mėnesį priedas atostogauja) atsiras naujas redaktorius ar redaktorė ir galėsiu šiuo darbu atsikratyti. Iš esmės tai buvo malonus darbas, nes atradau naują būrį bendradarbių, darbavau si „kituose dirvonuose“, kaip kasdien. Visgi darbų krūvis darėsi per didelis. Tiek Direktorių tarybos nariai, tiek ir pati redakcija ieškojome išeities, kurios nebuvo lengva rasti.

Susidūriau ir su tam tikrų asmenų (Direktorių taryboje) opozicija, tvirtinančia, kad tai ne vyr. redaktorės darbas, kad priedas „visuomet turėjo atskirą redaktorių“. Kiekvieno šeštadienio laidos priedas buvo net atvirai kritikuojamas. Pagaliau spaudimo nebeišlaikiau ir pareiškiau, kad tas pareigas atiduosiu jų pasirinktam redaktoriui. Tai buvo kun. dr. Kęstutis Trimakas, priedo redagavimą perėmęs 2002 m. gegužės mėn.

Deja, dar nespėjęs redaktoriaus kėdėje sušilti, iš jos pakilo, nes, mokslo metams prasidedant, turėjo išvykti į Vytauto Didžiojo universitetą Kaune, kuriam jis profesoriavo. Direktorių tarybos pirm. dr. Petras Kisielius vėl kreipėsi į mane, prašydamas perimti kultūrinio priedo redagavimą (tik jau be kliudymų!). Sutikau ir šį darbą tęsiau iki pat 2007 m., kuomet turėjau pasitraukti ne vien iš šeštadienio priedo, bet iš vyr. redaktorės pareigų apskritai...

„Draugas“ angliškai

„Draugas“ gimė 1909 m. pirmosios bangos lietuvių imigrantų dėka. Po Antrojo pasaulinio karo į JAV atvykusi imigrantų banga gausiai jungėsi į dienraščio skaitytojų, bendradarbių, redaktorių ir kitų darbuotojų gretas. Tačiau ilgainiui laiko slinktis tuos aktyviusius „Draugo“ draugus nusinešė Amžinybėn ir dienraščio prenumeratorių skaičius mažėjo, o neseniai atvykusieji iš Lietuvos jų iš esmės nepapildė. Pradėta dairytis naujų skaitytojų ir dėmesys nukrypo į gausius Lietuvos vyčių organizacijos narius bei jaunesniųjų kartų lietuvius, kuriems skaityti lietuvių kalba jau buvo sunku arba visai neįmanoma. Jeigu, sakykim, „Draugo“ vienas puslapis būtų paskirtas angliškai kalbantiems, spausdinamas anglų kalba, gal daugiau skaitytojų atsirastų? Toks pasiūlymas vis išskildavo

ir Direktorių tarybos posėdžiuose, ir net redakcijoje.

Prieš šią mintį aš griežtai pasisakiau, nes žinojau, kas atsitiko su kai kuria etnine spauda, kai „koją į roges įkėlė angliškoji laputė: netrukus ji įsirangė visa ir vietos nebeliko pirmykštei kalbai“. Galbūt, užuot to angliško puslapio, būtų verta kartą per savaitę išleisti papildomą „Draugo“ laidą anglų kalba...

Tik kas ir kaip šį darbą turėtų – ir galėtų – atlikti? Akys vėl nukrypo į tą pačią pusę, kur vis kryptavo, kai atsirasdavo naujų užmojų ar darbų: vyr. redaktorę.

Sumanyta – padaryta. 1996 m. liepos 9 d., „Draugui“ švenčiant 87 m. gyvavimo sukaktį, buvo išleista pirmoji šeštadieninė laida anglų kalba – „The Friend“. Tai buvo taip pat 6 psl., tolygaus formato ir išvaizdos leidinys, kurio medžiaga parinkta iš visos savaitės dienraščių ir išversta į anglų kalbą. Ilgainiui atsirado ir vienas kitas bendradarbis, kuris rašė tiesiog angliškai. Laida buvo išsiuntinėta pagal turimus Lietuvos vyčių ir kitus adresus, raginant „The Friend“ paskleisti kuo plačiau, kad kiti angliškai skaitantys lietuvių (ir nelietuvių) kilmės žmonės apie jį sužinotų ir užsiprenumeruotų.

Atsiliepimai iš angliškai skaitančių buvo teigiami. Pradėjo plaukti ir prenumeratos. Tačiau lietuviškoji visuomenė buvo labai neigiamai nusiteikusi: anglų kalba leidžiamas „Draugas“ – tikra šventvagystė, pirmųjų dienraščio sumanytojų ir leidėjų idėjos išdavimas! Direktorių taryba pradėjo svyruoti, o administracija dūsauti, kad naujų prenumeratorių skaičius nepadengia leidybos išlaidų (už laidos paruošimą nebuvo mokama, o tik už spausdinimą). Praėjus maždaug pusmečiui šeštadieninė laida anglų kalba buvo sustabdyta... Ir šiandien esu įsitikinusi, kad visgi ji galėjo įleisti šaknis ir būtų sulaukusi gausaus skaitytojų būrio, žinoma, aš nebūčiau sutikusi visą laiką „The Friend“ redaguoti.

Vedamasis, sukėlęs audrą

1994 m. pagaliau pasirodė pirmoji knyga iš Pasaulio Lietuvių Bendruomenės (pirm. Bronius Nainys) užsimotos išleisti 16 tomų serijos, skirtos paminėti Lietuvos gyventojų trėmimus 1941, 1945-1952 m. Knygą spausdino Mokslo ir enciklopedijų leidykla Vilniuje; sudarytojas – Gediminas Rudis. Knyga buvo nekantriai laukta, daug reklamuota, nes projektas tikrai buvo vertas mūsų visuomenės dėmesio ir paramos. Šiuo milžinišku užmoju siekta surinkti į 16 tomų mūsų tautos Golgotos kelio kruvinus akmenėlius, kad ateities kartoms liudytų, ką jų tėvai ir protėviai turėjo iškentėti svetimųjų okupacijos dešimtmečiais.

Knygos turinį sudarė 165 dokumentai, versti į lietuvių kalbą, surinkti iš

slaptų archyvų ir kitų šaltinių; jos priekyje – du įvadai: PLB pirmininko ir knygos sudarytojo. Perskaičiusi pirmąjį tomą parašiau vedamąjį, kuriame įrašiau tiesiog pranašiškus žodžius: „...Iš anksto norime perspėti, kad tai nepaprastai opus reikalas, kuris į mūsų tarpusavio santykius šiapus ir anapus Atlanto įneš dar daugiau nesantaikos, susiskaldymo ir žalos...“ Štai dar pora ištraukų iš to vedamojo (1994.03.31): „Knygoje pateiktieji dokumentai greičiau pavaizduoja tvarkingą ir kultūringą tam tikro Lietuvos gyventojų skaičiaus perkraustymą iš tėvynės į Rusiją, bet ne barbariškus trėmimus. Dokumentuose tie trėmimai daugiausia vadinami humanišku „išskeldinimo“ vardu, o sąlygos, vykdant tuos išskeldinimus, tikrai nėra tokios, kaip esame įpratę tikėti. Žinoma, ir iš šių dokumentų galima susidaryti vaizdą, kad tuo metu vyko prievartinis tautos dalies išvežimas į svetimą kraštą, bet tas vaizdas nelabai tikslus“. ... „O kuo tikės ateities istorikai – lietuviai ir nelietuviai – kai nebeliks gyvų liudininkų, tik dokumentai knygoje?“ ... „Kančių istorijos pirmąjį tomą būtų išgelbėjęs išsamus įvadas su smulkiais komentarais, skaičiais, duomenimis, parodančiais dokumentuose skelbiamą netiesą. Įvadas, trumpai sakant, skystas ir tuščias, tokios rūšies leidiniui bevertis. Pagaliau kaip galime patikėti ir paskelbtais dokumentais, jeigu išspausdinti tik jų vertimai? Kodėl nepateiktos autentiškųjų dokumentų faksimilės (įvade rašoma, kad tai bus išleista atskiru leidiniu), kaip daroma rimtose mokslinėse knygose?“

Baigiau vedamąjį su liūdesiu, kad ši „Kančių istorija“ tikrai atneš nemažai kančios ir leidėjams, ir tremtiniais, ir lietuvių visuomenei apskritai...

Vedamajam pasirodžius lietuviškame pasaulyje kilo pasipiktinimas, ilgainiui persimetęs ir į Lietuvą. Pasipylė protesto laišakai, pasigirdo karštos, knygą smerkiančios kalbos renginiuose, net kai kurie karštakošiai sukūrė lauželį ir knygą sudegino! Savaiame suprantama, Pasaulio Lietuvių Bendruomenės pirmininkas bei kiti valdybos nariai „Draugą“ ir jo vyr. redaktorę apmėtė kaltinimų akmenimis, esą – nieko tai knygai netrūksta, juk visi žinome, kad sovietų saugumo (NKVD ir KGB) dokumentai meluoja, tad protingas žmogus netikės, kad visos „vienuolės buvo prostitutės, kunigai ir šviesuomenė – liaudies priešai, dėl to jiems neturėjo būti vietos proletariato valdomoje Lietuvoje...“

Abipusis įsitarščiavimas – kaltinimai ir pasiaiškinimai – nenurimo daugiau kaip tris mėnesius. Pagaliau PLB vadovybė pareiškė, kad dėl šventos ramybės išleistasis tomas išimamas iš apyvartos ir netrukus bus išspausdinta nauja laida, jau su ilgu, išsamiu įvadu. Tai buvo bene pati didžiausia kontraversija per 15 mano redaktoriavimo metų.

Nauji bandymai

Vienas pagrindinių rūpesčių – ir klausimų – buvo: kaip padaryti dienraštį patrauklesnį esamiems skaitytojams ir paskatinti neskaitančius jį prenumeruoti. Administraciją ir redakciją erzino nuolatiniai prenumeratorių nusiskundimai dėl pavėluoto „Draugo“ pristatymo, tačiau nedaug ką redakcija čia galėjo padėti: Amerikos paštas nebuvo palankus etninei spaudai, o, be to, dienraštis siuntinėtas trečios klasės paštu, dėl to ir vėluodavo. Tačiau redakcija ieškojo būdų ir priemonių dienraščio puslapius pajvairinti.

Vienas pirmųjų ir labai sėkmingų bandymų buvo laiškų skyriaus įvedimas. Jo skaitytojai tiesiog laukdavo ir patys savo nuomonę laiškuose pareiškėdavo. Kilo mintis spausdinti patarimų šeiminkėms puslapį, pateikiant įvairių patiekalų receptus ir kitą, su kulinarija susietą medžiagą. Tokį puslapį paruošti pradžioje sutiko žinoma kulinarė Adelė Lietuvninkienė. Tuoju iš laiškų ir telefono skambučių pastebėjome, kad skaitytojai tuo skyreliu labai domisi. Deja, antrais metais A. Lietuvninkienė jau nebesutiko jo paruošti, pasiteisindama laiko ir medžiagos stoka. Ką gi, redagavimą teko perimti Julijai – ir ilgai mūsų skaitytojai nežinojo, kad tai ta pati vyr. redaktorė...

Po kiek laiko „Drauge“ atsirado Žalanykštis su „Daržų ir darželių“ puslapiu. Tai taip pat buvo ypač populiarius skyrius, skaitytojams nuolat klausinėjant apie kambarinių ir lauko augalų auginimą, priežiūrą, kenkėjus... Kai po kiek laiko buvo pasiūlyta puslapio šiomis temomis nebespausdinti, skaitytojai užprotestavo, atsiųsdami daugiau kaip 500 laiškų! „Daržai ir darželiai“ liko iki mano išėjimo iš redakcijos. Tik tuomet daugeliui pagaliau paaiškėjo, kad Žalanykščio slapyvardžiu buvau prisidengusi aš pati.

„Drauge“ visuomet kas savaitę buvo spausdinamas skyrelis vaikams – „Tėvynės žvaigždutė“, kurią kruopščiai paruošdavo pedagogas Juozas Plačas. Jam dėl metų naštos ir sveikatos nebegalint toliau redaguoti, visgi skyrelio neatsisakyta. Ilgainiui jo pavadinimas buvo pakeistas į „Draugo lietuviukus“, o redagavimo darbą atlikdavo paskutiniojo puslapio redaktorės.

Siekiant į „Drauge“ skaitytojų gretas patraukti daugiau neseniai iš tėvynės atvykusių mūsų tautiečių, pasiūlyta įvesti puslapį, kuriame būtų spausdinama kaip tik jiems įdomi medžiaga. Taip gimė „Bičiulystė“, kurią redagavo taip pat iš Lietuvos neseniai atvykusi Ligija Tautkuvienė. Pirmieji metai, deja, neparodė tų nuostabių rezultatų, kuriuos žadėjo redaktorė ir tikėjosi „Bičiulystės“ propaguotojai. Priežastis (pasak jos ir kai kurių Direktorių tarybos narių): per mažai vieno puslapio, būtina turėti bent du. Taigi, kartą per savaitę dienraštyje

du puslapiai buvo skirti „Bičiulystei“. Tačiau ir to nepakako: metais po to šis skyrelis išaugo į keturių puslapių „leidinį leidinyje“. Deja, viltys nepasitvirtino, ir „Bičiulystė“ iš dienraščio puslapių pranyko.

Svečiai pas mus – ir mes svečiuose

Mėgome tvirtinti, kad „Draugo“ redakcijos durys yra visuomet ir visiems atviros: niekuomet nesame tiek užimtos, kad nerastume valandėlės laiko pabendrauti su užsukusiais į redakciją, nepaisant, ar jie čikagiečiai, ar iš priemiesčių, ar iš tolimų vietovių – net Lietuvos. Atrodo, kad mūsų kvietimą lietuviškoji visuomenė priėmė ir juo naudojosi. Nebuvo dienos, kad nesulauktume bent vieno ar net viso būrelio svečių. Stengiausi visus supažindinti su kitomis redaktorėmis ir redakcijos darbuotojomis, parodyti mūsų nuostabiuosius archyvus, kur įrišti visi „Draugo“ numeriai nuo pat pirmosios dienos, nusivesti į spaustuvę, kad pamatytų, kaip tas dienraštis spausdinamas. Nepaisant trukdomo laiko, tai buvo vienos maloniausių pareigų, ypač kai svečiai atvykdavo iš toliau, net Pietų Amerikos, net Lietuvos.

O tie mūsų lietuvaičiai iš tėvynės tikrai mėgdavo keliauti! Atvykę Chicago būtinai užeidavo ir į redakciją. Sulaukėme rašytojų, poetų, muzikų, solistų, gydytojų, politikų, menininkų, ministrų, vyskupų bei kitų dvasininkų (net arkivysk. Audriaus J. Bačkio), bankininkų, žurnalistų ir eilinių žmonių, kuriuos giminaičiai atsivesdavo į „Draugą“ supažindinti su vieninteliu lietuvišku dienraščiu, leidžiamu už Lietuvos ribų (didžioji dalis lankytojų net nežinojo, kad Amerikos lietuviai turi savo dienraštį). Buvo ypač didelė šventė, kai į redakciją atvyko (ir ne vieną kartą) prof. Vytautas Landsbergis su žmona Gražina Landsbergiene. Įsimintini prezidento Valdo Adamkaus vizitai. Daug malonumo sudarė Lietuvos kariuomenės vado gen. mjr. Jono Kronkaičio apsilankymas, Lietuvos ambasadoriaus Washingtone Stasio Sakalausko, LR gen. konsulų Chicagoje – Giedriaus Apuoko, Arvydo Daunoravičiaus pasisvečiavimai. Man pačiai neišdildomą įspūdį paliko dail. Evos Labutytės vizitas, buvo daugybė ir kitų apsilankymų, kurių niekuomet neužmiršiu. Gaila, kad anksčiau nesusiprasta įsitaisyti knygos, kur svečiai galėtų palikti savo autografus ir nuomones, tačiau ir pastaraisiais keleriais metais daugybė puslapių mirgėte mirga apsilankusių redakcijoje gražiais žodžiais, linkėjimais.

Buvo malonu bendrauti su mūsų visuomenės veikėjais, lietuviškos veiklos varikliais: JAV Lietuvių Bendruomenės vadovybe, PLB valdyba, LB apygardų, apylinkių valdybomis, Lietuvių fondo vadovybe ir kitais – tiek labiau

žinomais, tiek mažiau visuomenei pažįstamais mūsų tautiečiais. Kiekvienas jų buvo sutiktas kaip mielas svečias! Mano redaktorės kartais nusiskųsdavo, kad jaučiasi beveik kaip zoologijos sodo įnamiai, kur kiekvienas gali „apžiūrėti“, o atvykus svečiams, net ir trumpas pabendravimas sutrukdo darbą – juk dienraštis turi būti paruoštas laiku ir atiduotas spaustuvėn...

„Draugo“ redakcija dirbo penkias dienas per savaitę, tačiau vyr. redaktorės darbas nesibaigdavo vien redakcijoje – savaitgaliais tekdavo dalyvauti įvairiuose lietuviškuose renginiuose, išvykti dienraščio reikalais ir į tolimesnes vietas – Los Angeles, St. Petersburgą, Baltimorę, Detroitą, Clevelandą, Phoenix (Arizona), net Kanadą ir kitur. Kadangi visoje Amerikoje turime „Draugo“ skaitytojų, su jais susipažinti, pabendrauti, pasikalbėti buvo ypač svarbu, nes tai visuomet atnešdavo dienraščiui ir naujų prenumeratų, ir finansinės paramos.

Naujas „Draugo“ formatas ir nauji darbo metodai

Ilgą laiką galvoje bruzdėjo mintis, kad reikėtų keisti „Draugo“ formatą, nes jis labai nepatogus, juo labiau, kad dienraštis turi tik šešis puslapius. Šią mintį kartas nuo karto išreiškėdavau ir dienraščio leidėjams, ir administratoriui, bet didelio susidomėjimo nebuvo. Ir ne vien susidomėjimo – senoviškos „Draugo“ spaustuvės staklės nebuvo pritaikytos mažesniai formatui (arba taip man tvirtindavo žinovai), tad dienraštį reikėtų spausdinti amerikiečių spaustuvėje, o tai surišta ir su papildomomis išlaidomis, ir su nepatogumais, nes jį paruošti reikėtų ne iki 3 val. p.p., o iki vidurdienio – 12 val. Ar suspėtume tai atlikti, kai ir dabar redakcija dėl įvairių nenumatytų priežasčių kartais vėluoja? O ką skaitytojais pasakys, kai pamatys pakeitimą?

Daug svarstyta, daug „iš tuščio į kiaurą“ pilstyta, bet visgi pagaliau padarytas sprendimas: po 96 m. pirmą kartą „Draugo“ istorijoje keičiame jo formatą!

2005 m. spalio 2 d., sekmadienį, t. marijonų sodelyje (prie „Draugo“ patalpų) buvo ruošiama tradicinė vasaros šventė. Žinoma, ją vasaros švente jau negalėjome pavadinti, nes tais metais jos data vis buvo pastumiama į priekį ir net abejota, ar apskritai verta šventę ruošti. Šios „Draugo“ šventės gamtoje buvo labai populiarios, sutraukiančios šimtus pramogautojų, ypač neseniai iš tėvynės atvykusių tautiečių, tad atrode gera proga visus supažindinti su didžia naujove: gerokai sumažintu dienraščio formatu, bet dvigubai gausesniu puslapių skaičiumi. Pirmoji pakeista laida buvo išspausdinta šeštadienį, spalio 1 d. Kadangi šeštadieniais paprastai spausdinamas ir kultūrinis priedas „Menas, literatūra, mokslas“, laida buvo tikrai stambi!

Šeštadieniniame vedamajame mėginau paaiškinti, dėl ko žengtas šis žingsnis: galbūt atėjo metas „Draugui“ išsinerti iš seno kiauto, parodyti, kad po tokio ilgo amžiaus galima keistis, ieškoti naujų formų ir kelių. O galbūt norėjome priminti vyresniojo amžiaus skaitytojams, kad metų našta iš esmės nieko nereiškia, jeigu dvasia jaunatviška, jeigu nepasiduodame sustabarėjimo sindromui. Tuo pačiu priminiau, kad: „Mūsų skaitytojams svarbu ne tiek dienraščio formatas, kiek jame spausdinama medžiaga, tad neatsisakysime nuolatinių skyrių: laiškų, skautų, ateitininkų, telkinių, „Žalanykščio“, Chicagos bei apylinkių ir kitų. Jokių būdu neatsisakysime šeštadieninio priedo „Menas, literatūra, mokslas“, nes tai vienintelis toks likęs už Lietuvos ribų – beje, jis vertinamas ir Lietuvoje, net kai kurie svarbūs žurnalai pageidauja perspausdinti jame paskelbtus straipsnius. Savaitraštis „Nemunas“ (leidžiamas Kaune) ne kartą mūsų šeštadieninį priedą pavadino „tiltu tarp Lietuvos ir užsienio kultūros...“ „Artėdamas prie 100 metų sukakties „Draugas“ jokių būdu nėra senas – tik daug metų turi – o tie metai juk nieko bendra neturi su dvasine gyvybe!“

Susirinkusieji į šventę „Draugo“ formato pakeitimą priėmė entuziastingai. Ne mažiau teigiamai pakeitimui pritarė ir skaitytojai visame pasaulyje. Vienas, pasidžiaugdamas nauju dienraščiu, net parašė: „Dabar galiu skaityti vakare, atsigulęs lovoje, ir žmonai nereikia eiti ant sofos gulti – kai „Draugas“ mažesnis, išsitenkame lovoje abu...“

Netrukus įvyko ir antras „stebuklas“, apie kurį jau daug metų svajojome: buvo visai redakcijai, maketuotojai ir rinkėjoms nupirkti nauji kompiuteriai. Tiesa, jau kuris laikas dirbome su kompiuteriais, bet jie vienas su kitu „nesusišnekėjo“, tad nelabai darbą paspartindavo. Naujieji – visai kas kita! Jautėme, kad pagaliau „Draugas“ tikrai įžengė į XX a.!

Yra pradžia, turi būti ir pabaiga

Ne visi keliai ir takeliai, dirbant 15 metų „Drauge“, buvo rožių žiedlapiais barstyti – dažnai (per dažnai) pasitaikė ir spyglių. Retėjant skaitytojų gretoms, leidėjai (bent kai kurie) vis labiau kaltino redakciją, kad „nesugalvoja kažką įdomaus, kas padidintų skaitančiųjų būrį“. Kadangi – išskyrus mane – redakcijoje dirbo vien tik neseniai atvykę iš Lietuvos, pasigirdavo priekaištų ir jų darbo etikai. Kaip ir visa lietuviškoji spauda užsienyje, „Draugas“ nuolat jautė lėšų trūkumą. Tiesa, Draugo fondas buvo dosnus ir stengėsi užkamšyti vis didesnius nepriteklių plyšius, bet ir jis negalėjo „padaryti stebuklo“. Sunkiausia buvo su honorarais. Antrosios bangos lietuviai – ir žurnalistai, ir eiliniai bendradarbiai

– beveik visi rašė be jokių honorarų, nes buvo įsitikinę, kad rašyti į „Draugą“ buvo jų pareiga ir dienraščiui, ir savajai visuomenei, ir lietuvybei. Kai didžioji dalis jau nebeįėjė rašyti arba tik retkarčiais pasireikšdavo, teko ieškoti bendradarbių kitur. Akys nukrypo į Lietuvą, kur buvo tikrai sumanių, gabių rašto žmonių. Tik vienas kitas sutiko rašyti už tą menką mūsų honorarą arba visiškai jo atsisakydavo. Beveik kiekvieną mėnesį dalį honorarų mokėdavau iš nuosavos kišenės, nes kitos išeities nebuvo...

Pagaliau, – į 2006 m. pabaigą – teko nugirsti, kad Direktorių taryba tariasi su kai kuriais asmenimis dėl vyr. redaktorės vietos. Kadangi niekas nieko manęs neklausė, tiesiai šviesiai nepasakė, tai per daug nekreipiau dėmesio, nes pasitraukti iš pareigų dar nenorėjau – artėjo „Draugo“ 100 metų sukaktis, labai troškiau ją švęsti redakcijoje...

Paskutinę 2006 m. darbo dieną apsilankė Direktorių tarybos pirmininkas Saulius Kuprys ir dar pora tarybos narių. Buvau be jokių įžangų informuota, kad nuo Naujų (t.y. 2007) metų pradžios mano pareigas perims nauja vyr. redaktorė.

Tai buvo sukrečianti žinia ir tikrai nesitikėta 15 metų darbo pabaiga. Kitos išeities nebuvo: prižadėjau po Naujų metų išsikraustyti iš savo kabineto ir užleisti vietą dr. Daliai Cidzikaitei, nes tik Direktorių taryba galėjo pasamdyti ar atleisti vyr. redaktorių. O šį kartą jie pasirinko atleisti...

Visgi mudvi su naująja vyr. redaktore redakcijoje dirbome dar tris mėnesius – iki kovo 31 d. Paskutinis mano vedamasis buvo skirtas atsisveikinti:

„Sakoma, kad lietuvių kalba yra viena žodingiausių mūsų planetoje, bet ką daryti, jei toje žodingoje kalboje negali rasti tinkamiausio žodžio, kuris padėtų atsisveikinti su 15 metų, praleistų „Draugo“ redakcijoje, su tūkstančiais skaitytojų, kurie ne tik skaitė, bet visuomet dosniai rėmė dienraštį; su šimtais bendradarbių, kurie puošė šio, vienintelio užsienyje leidžiamo, lietuviško dienraščio puslapius savo straipsniais, rašiniais, žinutėmis, nuotraukomis?

Kaip padėkoti už nuolatinę paramą, patarimus, net ir pabarimus, iš kurių per tą nuostabų laikotarpį, praleistą „Draugo“ vyr. redaktorės pareigose, tiek išmokta, patirta, sužinota? Kiekviena nauja pažintis, kiekvienas laiškas, telefono skambutis, apsilankymas redakcijoje ar susitikimas su skaitytojais už jos ribų buvo neįkainojamas turtas, kuris atminties skryniuose liks visam gyvenimui.

Per penkiolika metų ir rankos, ir galva, ir širdis buvo kupina „Draugo“, o dabar staiga teks nuo viso to nusigręžti. ...Iš lietuviškos veiklos nesiruošiu išnykti (nepaisant kai kurių asmenų pastangų „pašluoti mane po kilimu“), žinau, kad dar galiu tai veiklai pasitarnauti sukaupta patirtimi ir kai kuriais sugebėjimais. Tad nesakau sudiev, o tik – iki pasimatymo!”